JEAN BURGOS. A VEDEA *ALTCEVA* ŞI *ALTMINTERI*
*Jean Burgos. To See S*omething Else *and* Otherwise

Dorin ŞTEFĂNESCU[1]

Abstract

The paper discusses the way in which Jean Burgos understands the status of the poetic image. Firstly, the image shows *something else* that is given in the common world, a new apparition as a distance concerning both the exterior worldly phenomena and the poetic ones met in other texts. It is the phenomenon of the unique image, not the exclusive one, but the singular one, a *much more* that helps us to see further. Secondly, in order to perceive truly, the comprehension must see *otherwise*. The image opens a new horizon, a changed perspective; it becomes available to other, unknown dimensions. That means that these two aspects of deviation, that of the representation and that of the reference, are a legitimate foundation of the so called poetics of the image.

Keywords: Jean Burgos, image, poetics, phenomenology of the unapparent.

Imaginea ne dă de văzut şi de înţeles, propunând, odată cu apariţia ei în vedere, un sens ce aparţine unei lumi aparte, pe care o luminează încă din momentul în care ea se iveşte şi defineşte relieful textului poetic. Prin aceasta imaginea nu îşi epuizează însă resursele, căci, dacă ea dă de văzut, nu se dă pe sine vederii decât în aparenţă. „Imaginea fascinează", spune J. Burgos, dar fascinaţia pe care o exercită nu stă atât în apariţia ei vizibilă cât mai cu seamă în ceea ce face să transpară. „Nu imaginea aluzivă, trimiţând la o percepţie, la o gândire sau la o reverie deja constituită (...); ci imaginea adevărată, expresie a unei realităţi nicicând trăite până atunci, netrimiţând la nimic anume anterior ei înseşi şi creatoare a unei fiinţe de limbaj ce se adaugă realităţii şi făureşte un sens".[2] Adevărata imagine nu *este* realitatea, cu toate că e reală; ea aduce realitatea la expresie, o exprimă în noutatea ei absolută, o arată aşa cum niciodată nu a fost văzută. Noua expresie este, prin urmare, imprevizibilul unei trăiri aurorale, cu atât mai mult cu cât ceea ce ea aduce la vedere nu are trecut, nu desemnează evocativ vreo experienţă prealabilă.[3] Imaginea se constituie în momentul în care ea face să se vadă, iar facerea aceasta în stofa vizibilului creează o fiinţă de limbaj, cuvântul în care ea se vede şi se rosteşte, se spune aşa cum se vede. Reală în irealitatea în care se instituie, irealizând mai degrabă realitatea perceptibilă, imaginea apare odată cu sensul pe care îl făureşte. Ceea ce începe să semnifice, în cuvintele unui poem, se rosteşte cu imagine cu tot, arată ceea ce spune, dar – precizăm – nu se „adaugă" propriu-zis realităţii, ci o derealizează făcând-o mai locuibilă şi chiar mai

[1]Professor, PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș.

[2] Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului*, Ed. Univers, Bucureşti, 1988, p. 27.

[3] Introducând în text „o dimensiune nouă", „imaginea ne face să ieşim direct din enunţ şi ne proiectează dincolo de gândire, dincolo de ceea ce exista deja într-un fel oarecare" (*ibidem*, pp. 95, 92-93). Ea nu enunţă altceva decât arată, dar ceea ce arată se vede drept *altceva* în raport cu ceva existent, „se constituie ca totalitate a propriei enunţări, iar realitatea sa (...) se impune global în deplina ei noutate" (*ibidem*, p. 100). Funcţie care „o situează la începuturi şi o poartă dincolo de ceea ce enunţă" (*ibidem*, p. 104), ca element viu dat trăirii pure, non-enunţabile, adică înţelegerii şi vederii în care apare o nouă lumină.

BDD-A25181 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:25 UTC)

adevărată, îmbogățind-o cu noi valențe expresive, cele ale unui Deschis în care ea dobândește adâncime, verticalitate, o altă perspectivă.[4]

Densitatea pe care o primește realitatea o deschide vederii, apertură prin care își face apariția un ne(mai)văzut, ceva care – punându-se ca diferență – cere să fie văzut într-un mod diferit decât vedem îndeobște lucruri ale lumii cunoscute. Imaginea dă de văzut *altceva* și *altminteri*. Pe de o parte, „ea dă de văzut altceva, în măsura în care nu trimte la un deja-văzut sau la un deja-gândit, câtă vreme tot ceea ce o precedă în text a pregătit-o și a făcut-o necesară. Cuvântul începe să spună mai mult decât spunea la început, mai mult decât ceea ce avea intenția să spună".[5]Acest alt-ceva care se pune în vedere nu numai că nu se referă la nimic concret din cuprinsul faptului-de-a-fi al lumii, dar nici nu reprezintă vreun dat obiectiv, în apariția sa sensibilă sau inteligibilă.[6] E altceva decât ne-a fost dat să vedem vreodată, o nouă apariție care nu ia distanță doar în raport cu fenomenele mundane exterioare, ci și cu cele poetice întâlnite în alte texte. E fenomenul imaginii unice, ireductibil la orice dat care îl transcende. Unicul nu e aici exclusivul ci singularul, promontoriul unui *mai mult* care ne face să înaintăm în necunoscut, să vedem mai departe. Dacă apariția sa este pregătită, anticipată de tot ce a fost spus în text, este pentru că ea nu apare ca noutate absolută decât în situl germinativ care îi este propriu, pe care ea însăși îl generează, într-un cuprins care îi adăpostește și îi garantează ivirea. În chiar apariția ei în vizibil, materia cuvântului strălucește, spune mai mult decât i-ar înlesni-o funcția pragmatică, abia acum *începe* să spună. Spune însă fără intenție, ca și cum i-ar fi *dat* să spună nespusul care se vede. Nu se vede *că* spune, ci doar *ce* spune, somată să o facă în urgența rostirii. Ceva *cere* să iasă la vedere, solicită mai mult, se pune ca excedent al donației de sine, dar în economia unui deficit intențional. Astfel încât non-intențonalitatea spunerii nu înseamnă o derogare de la actul prin care sensul dă de înțeles, o diminuare a puterii de semnificare. Dimpotrivă, este doar dezactivarea funcției retorice și, complementar, activarea celei poetice.[7] Cuvântul

[4] Realitatea „nonreală" a imaginii este „o realitate *diferită*" pe care ea o deschide „în însăși inima acestei plate realități exterioare" (*ibidem*, p. 99), „făcând desuetă orice reprezentare" (Jean Burgos, *Imaginar și creație,* Ed. Univers, București, 2003, p. 26). Imaginea nu este reprezentare, ci „prezentare" (*ibidem,* p. 46).

[5] Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului,* ed. cit., p. 28.

[6] „Imaginea adevărată încetează definitiv să mai fie acea simplă reprezentare mentală", întorcând totodată spatele „tuturor referenților din care purcede" (*ibidem,* pp. 100, 103).

[7] În opoziție cu metafora care, în opinia lui J. Burgos (pe urmele lui Bachelard), nu reprezintă decât o imagine sărăcită, un compromis între rațiune și imaginație, căci ea „trimite întotdeauna la realități preexistente și se mulțumește în toate cazurile (...) să ofere iar, într-un fel nou, un deja-văzut sau un deja-trăit, un deja-știut, pe scurt, să mistifice" (*ibidem*, pp. 84, 85). Ar fi o imagine „provocată" de un trecut care o înlănțuie, „o expresie fabricată pe date vechi și, deci, o traducere" (*ibidem*, p. 86), ca atare dezontologizată și intențională (fără statut ontologic propriu tocmai pentru că depinde de intenția care o creează). Imaginea adevărată nu privește, așa cum face metafora, transferul către un corespondent figurat, schimbul dintre obiect și reflectarea lui, căutarea unui loc comun în care să se schimbe – să se intersecteze – între ele două realități diferite, ci se regăsește – dacă nu tocmai ea este cea care o instaurează – în „unirea imediată, chiar dacă aparent arbitrară, a unor forțe venite din două lumi diferite", într-un surplus de realitate pe care metafora nu îl poate oferi. „O atare figură exprimă mai mult decât spune și, deci, face să explodeze barierele locului de întâlnire, acest pretins nod al metaforei în care s-ar realiza schimburile" (*ibidem*, p. 91). Trebuie totuși corelată această poziție cu cea a lui Paul Ricœur din *Metafora vie,* lucrare la care – în mod surprinzător – Burgos nu se referă, pe care am expus-o sumar, atât cât ne-a permis obiectul nostru de interes, într-un capitol anterior, ținând cont cu precădere de problema iconicității metaforice și de întreaga discuție legată de travaliul asemănării. Cf. și „La métaphore et le problème central de l'herméneutique", în Paul Ricœur, *Écrits et conférences 2. Herméneutique,* Seuil, Paris, 2010, pp. 91-122. În ultimă instanță, această „ « metaforică » fundamentală", cum o numește Gadamer, aparține limbii înseși,

BDD-A25181 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:25 UTC)

dilatat, lărgit cu noile sale semnificaţii, nu mai e cuvântul care îşi găseşte locul în ordinea logică a unei izotopii a discursului. El spune şi arată locul în care discursul e oprit, dislocat, deviat, întors în sine şi adâncit, obligat să-şi abandoneze orizontalitatea şi să urmeze un parcurs vertical, în sus şi în jos, să-şi *creeze* propria densitate, volumul specific. Este distanţa imaginală a unui altceva care apare brusc în vedere, dar care, în al doilea rând, se dă vederii altminteri. Acum imaginea arată locul unde ceva este posibil, în care altceva ia naştere pe neaşteptate şi se arată altfel. „Într-adevăr, prin chiar această devianţă constant impusă, ea respinge de la bun început orice recunoaştere şi pretinde o disponibilitate, o deschidere la noutate”.[8] Dacă vederii i se dă *altceva* de văzut, pentru a vedea cu adevărat ea trebuie să vadă *altfel*. La fel cum nu putem recunoaşte ceea ce niciodată nu am cunoscut, imaginea apare drept necunoscutul radical, de cunoscut abia în deschiderea în care atrage vederea.[9] Urmând perspectiva deschisă de parcursul oblic, raza vederii deviază, îşi schimbă orizontul; nu mai captează obiecte în plasa vizibilului pe care o aruncă în lume, ci se lasă ea însăşi captată – captivată, fascinată – de ce i se *pune* în vedere. Ea devine disponibilă de a vedea altfel, intră dibuind în necunoscut, descoperă pe cont propriu, se deschide imaginii. În faţa poemului – în poem – suntem obligaţi să vedem altminteri, să asistăm „la o ivire treptată a unei realităţi ce instituie un nou raport al cuvintelor cu lucrurile şi cere să fie trăită pentru prima oară”.[10]

Pornind de la această dublă devianţă, a reprezentării şi a referinţei, ce are drept rezultat de-realizarea semnificării, putem vorbi în mod legitim de o *poetică a imaginii*. Ea nu are ambiţia de a fi o teorie care să-i stabilească principiile, conceptele sau modul de funcţionare a limbajului; se vrea mai ales o practică fundamentată pe un nou fel de a înţelege ceea ce imaginea dă de văzut. Este, prin urmare, o hermeneutică fenomenologică aplicată, miza ei fiind descrierea fenomenului de „îngroşare” („*épaississement*”) a cuvântului-imagine. Dorind să asiste la vizibilul fulgurant al acestei afirmări, „ba chiar mai mult, să exploreze domeniul realităţii noi, deschis de acest fenomen de « îngroşare »”,[11] ea pătrunde în densitatea noii distanţe create, pentru a surprinde intuitiv (precomprehensiv, dar şi pre-interpretativ) ivirea imaginii în lumea cuvântului, locul în care ea iese la lumină din ascunsul inaparent. Mai mult, poetica imaginii examinează forma poetală în care semnificabilul se întrupează *ca* imagine, urmând calea posibilului însuşi în care fiinţarea tinde spre fiinţă ca înspre împlinirea ei într-un început care îi defineşte forţa creatoare.[12] Astfel că, „trimiţând

---

metafora nefiind „decât varianta retorică a acestui principiu generator universal” (*Vérité et méthode,* Seuil, Paris, 1976, p. 282).

[8] Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului,* ed. cit., p. 28.

[9] Deschidere care descalifică orice încercare de „explicare” definitivă, „imposibilitatea totală de a-i conferi pentru totdeauna un sens fără a o reduce la stadiul de semn” (*ibidem*, p. 73), ceea ce cunoaştem în imagine fiind alteritatea plurisemnificantă a posibilului. O alteritate dinamică ce plasează imaginea în act, adică în devenire, or tocmai acest dinamism „o împiedică să se închidă undeva, să se lase îngrădită într-un sens ce ar reduce-o la starea de semn şi ar mumifica-o imediat” (*ibidem,* p. 93).

[10] *Ibidem,* p. 29.

[11] *Ibidem,* p. 30.

[12] Situându-se „la răspântia a două lumi”, imaginea este în principal „un *loc de instaurare, un punct de plecare*” (*ibidem*, p. 103), dar în acelaşi timp *un loc de trecere* a inaparentului prin inter-mediul unei forme vizibile. Putem spune că imaginile „sunt « apariţii - dispariţii » şi că nu capătă semnificaţii decât în chiar trecerea lor” (Jean Burgos, *Imaginar şi creaţie*, ed. cit., p. 46), prin faptul că se lasă traversate de rostirea căreia îi dau strălucire.

BDD-A25181 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:25 UTC)

fără încetare dincolo de ea însăşi, imaginea elaborează o realitate sau contribuie la elaborarea unei alte realităţi decât a celei pe care se considera că o reprezintă limbajul", ceea ce presupune „un alt fel de acces la opera poetică, urmând din interior unele dintre itinerariile ei şi devenind, prin lectură, complicele propriei sale scrieri".[13]

Burgos menţionează însă câteva dificultăţi ale acestei abordări, „primejdii reale" – cum le numeşte el – care ar duce la un aşa-zis „impas" al poeticii imaginii. E vorba, în primul rând, de a considera primordială cutare imagine într-o operă, datorită indicelui ei de frecvenţă, ceea ce antrenează lăsarea în umbră a altor imagini care, tocmai ele, informează polivalenţa celei apreciată drept fundamentală. Apoi, în al doilea rând, studierea imaginii în afara câmpului ei textual, desprinsă de rolul său funcţional înlăuntrul textului, aşa încât ea va fi denaturată, izolată de reţeaua tematică în care se iveşte, dar şi de realitatea de limbaj ce contribuie la modelarea ei dându-i sens.[14] Niciuna însă din aceste obiecţii nu atinge poetica imaginii ca *fenomenologie a inaparentului.* Aceasta nu e interesată de recurenţa unor imagini şi nici de sensul pe care ele l-ar putea avea în izolare. Nu privilegiază aprioric nicio imagine în detrimentul altora, ci sesizează apariţia tuturor în poemul pe care ele îl articulează şi, într-un fel, îl creează. Subscriem la afirmaţia poeticianului care orientează abordarea imaginii spre încercarea de a vedea „dacă mecanismele creatoare ce îi aparţin de drept nu depind mai mult de forţele pe care ea le ascunde decât de substanţa, elementară ori nu, la care trimite în funcţiile sale referenţiale sau de forma pe care o împrumută în simplul joc al funcţiilor sale lingvistice".[15] Ne despărţim însă de el atunci când propune, în locul poeticii imaginii, o poetică a imaginarului, căci nu organizarea imaginilor după anumite legi ne interesează, nu o gramatică a limbajului poetic şi nici ceea ce el numeşte o sintaxă a imaginarului.[16] Nu privim imaginea prinsă „în diferite reţele şi sisteme relaţionale" care „să cuprindă global jaloanele şi jocurile creatoare ale Imaginarului".[17] Obiectivul nostru este mai modest, dacă se poate spune aşa, căci nu vizează să circumscrie analitic imaginea poetică şi funcţia sa la nivelul scriiturii imaginarului, şi nici – cu atât mai puţin – să traseze liniile de forţă ale unei teorii a cunoaşterii, în apărarea unei doctrine despre adevăr, concepută ca propedeutică pentru ceea ce Karl Rahner numeşte o „teorie a imaginii" (*Abbildtheorie*).Nu are în vedere decât modul în care imaginea apare, ceea ce apare în forma apariţiei ca trup poetal încă nearticulat, fără acces la

[13] Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului*, ed. cit., p. 30.
[14] „Căci nu există imagine adevărată, adică pe deplin semnificantă, decât înlăuntrul textului în care ea se iveşte" (*ibidem,* p. 94).
[15] *Ibidem,* p. 33.
[16] Ne despărţim nu fără a ne exprima gratitudinea pentru amabilitatea cu care J. Burgos ne-a pus la dispoziţie, în cursul unui scurt schimb epistolar care a avut loc cu mult timp în urmă (aprilie 1990), câteva din studiile sale asupra poeticii imaginarului: „Vers une poétique nouvelle", Apollinaire en 1918, în *Connaissance du 20e siècle,* Méridiens-Klincksieck, Paris, 1988; „La vie et le verbe selon Saint-Pol-Roux", în *Europe*, mai 1988; „Louange de l'outre-dire", în *Sud*, no. 77, Marseille, 1988; „Apollinaire ou le corps en pièces", în *Recherches et travaux,* Bulletin No 36, Université Stendhal Grenoble III, 1989; şi în special „La notion de motif dans les recherches sur l'imaginaire", în Michel Vanhelleputte and Léon Somville, *Motifs in art and literature*. Proceedings of a Symposium held on the 8th of December 1984 at the Vrije Universiteit Brussel, Uitgeverij Peeters Leuven, în care sintetizează explorările sale, afirmând printre altele că poetica imaginarului nu e interesată de „constelaţiile de imagini şi de cerul fix pe care ele îl propun", ci de reţelele – adevărate noduri ale imaginarului – care fac imagine, „înscriindu-se tocmai în schemele care animă şi orientează textul", generând o „sintaxă nouă, dincolo de căile discursului, sintaxă care doar ea lasă textul să vorbească în nume propriu" (pp. 37, 38).
[17] Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului*, ed. cit., pp. 33, 34.

BDD-A25181 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:25 UTC)

orizontul unor reţele imaginare.[18] Este vorba de o imagine *in nuce*, de o infra-imagine sau un *imagem* în care transpare pentru o clipă semnificabilul originar, trece prin evanescenţa unei transparenţe care voalează, arată ascunzând, pune în vedere un fond inaparent care răzbate prin structura diafană a acestui interval. Aici, în perspectiva Deschisului, imaginea e un *fenomen de substrat*; se ascunde la începutul propriei putinţe de a fi, se şterge însă tocmai pentru a pune început, în vederea surplusului de realitate care defineşte epifania invizibilului în adâncul poemului, în intermediul translucid al unei originări.[19]

Bibliografie

Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, Ed. Univers, Bucureşti, 1988

Burgos, Jean, *Imaginar şi creaţie*, Ed. Univers, Bucureşti, 2003

Burgos, Jean, „La notion de motif dans les recherches sur l'imaginaire", în Michel Vanhelleputte and Léon Somville, *Motifs in art and literature*. Proceedings of a Symposium held on the 8th of December 1984 at the Vrije Universiteit Brussel, Uitgeverij Peeters Leuven

Gadamer, Hans-Georg, *Vérité et méthode*, Seuil, Paris, 1976

Ricœur, Paul, *Despre interpretare. Eseu asupra lui Freud*, Ed. Trei, Bucureşti, 1998

Ricœur, Paul, *Écrits et conférences 2. Herméneutique*, Seuil, Paris, 2010

[18] Orizont în care de fapt imaginea dispare, se dizolvă în imaginarul pe care îl hrăneşte. Dar acest lucru se petrece – după Burgos – în situaţia imaginilor închise, insulare, pietrificate, când ele capătă un corp în care se închid ca în propriul lor spaţiu, blocând posibilitatea unei creaţii mereu reînnoite. Imaginarul se actualizează cu preţul „condamnării la moarte a imaginii"; lucrând împotriva imaginii, el nu îşi păstrează vitalitatea decât distrugând-o, dezimaginându-se (cf. Jean Burgos, *Imaginar şi creaţie*, ed. cit., pp. 58-61). Or, până să se „închidă" în orizontul imaginarului şi să-l închidă pe acesta în finitudinea unui spaţiu delimitat, împiedicînd orice creaţie, imaginea e liberă să se deschidă spre ceea ce o face cu putinţă, să se lase traversată de semnificabilul căruia îi oferă un loc de trecere şi de vizibilitate. Ea e astfel, într-adevăr, aleasă „să dispară imediat ce apare" (*ibidem*, p. 60), obiectul poeticii fenomenologice fiind tocmai – cum spune Paul Ricœur – „această dialectică a prezenţei şi absenţei" care cuprinde „un potenţial nedefinit de sens" (*Despre interpretare. Eseu asupra lui Freud*, Ed. Trei, Bucureşti, 1998, p. 410), adică surprinderea acestei apariţii pe pragul dispariţiei, scurta şi, uneori, firava strălucire prin care imaginea dă semn că punerea în vedere a începutului *spune* ceva, semnifică şi dă de văzut în ascuns, ex-pune invizibilul unui fond de posibilitate.

[19] Până la un punct, obiectivul poeticii fenomenologice poate fi pus în lumina funcţiei *simbolice* a imaginii, căci ţine de natura imaginii „să dezvăluie un sens ascuns care, fără ea, nu ar fi altminteri înţeles" (Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului*, ed. cit., p. 106). Ceea ce iese din ascundere nu este însă sensul contopit cu imaginea, pe care ea îl dezvăluie „ca pe o faţă ascunsă a ei înseşi" (*ibidem*, p. 105). Semnificabilul inaparent ia trupul imaginii care îl manifestă în vizibil, imagine transparentă care îl voalează şi îl devoalează totodată, dându-l vederii nu ca semnificat ce apare în simbolizantul concret, ci ca loc originar al manifestării, abia aici „cu adevărat epifanie, apariţie şi manifestare a unei realităţi autentice" (*ibidem*, p. 107). Cf. Jean Burgos, *Imaginar şi creaţie*, ed. cit., p. 52.

BDD-A25181 © 2016 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:25 UTC)